O‘QUVCHILAR SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYA METODLARINING ROLI

Rasulova Mahliyo Mustafo qizi

Qabul qilindi: 05.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 06.10.2025
Tasdiqlandi: 07.10.2025

Kalit so‘zlar:
tarbiya metodlari, o‘quvchilar shaxsini shakllantirish, ijtimoiy ko‘nikmalar, axloqiy rivojlanish, pedagogik jarayon, innovatsion metodlar, shaxsiy rivojlanish.

Annotatsiya. Ushbu tezisda o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarining roli tahlil qilinadi. Tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan metodlar o‘quvchilarning axloqiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Ishda zamonaviy va an’anaviy tarbiya metodlari, ularning samaradorligi, shuningdek, o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalari, mas’uliyat hissi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi roli ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida pedagogik amaliyotda tarbiya metodlarini samarali qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Keywords:
educational methods, personality development, social skills, moral development, pedagogical process, innovative methods, personal growth.

Abstract. This thesis analyzes the role of educational methods in shaping students’ personalities. The methods used in the educational process affect students’ moral, social, and intellectual development. The study examines both modern and traditional educational methods, their effectiveness, and their role in developing social skills, a sense of responsibility, and independent thinking. Based on the research results, practical recommendations for effective application of educational methods in pedagogical practice are provided.

Ключевые слова:
методы воспитания, формирование личности учащихся, социальные навыки, моральное развитие, педагогический процесс, инновационные методы, личностное развитие.

Аннотация. В данной работе анализируется роль методов воспитания в формировании личности учащихся. Методы, применяемые в воспитательном процессе, влияют на моральное, социальное и интеллектуальное развитие учеников. В работе рассматриваются современные и традиционные методы воспитания, их эффективность, а также роль в развитии

социальных навыков, чувства ответственности и способности к самостоятельному мышлению. На основе результатов исследования даны рекомендации по эффективному применению методов воспитания в педагогической практике.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchilar shaxsini har tomonlama rivojlantirish masalasi eng muhim vazifalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Zamonaviy ta’lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki o‘quvchining shaxsiy fazilatlarini, ijtimoiy faolligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va axloqiy qadriyatlarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, tarbiya metodlari o‘quvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishda, uning ijtimoiy va ma’naviy kamolotini ta’minlashda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim va tarbiya jarayoni bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular o‘quvchi shaxsining intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Tarbiya metodlari orqali o‘qituvchi o‘quvchilar ongiga ma’naviy qadriyatlarni singdiradi, ularning irodasini mustahkamlaydi, mas’uliyat va burch tuyg‘usini shakllantiradi. Shu boisdan, o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatidagi yondashuvlar, metod va vositalarni to‘g‘ri tanlashi, pedagogik mahoratini doimiy takomillashtirib borishi zamonaviy ta’lim sifatining asosiy kafolatlaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ta’lim-tarbiya sohasida olib borilayotgan islohotlar yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalash, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq holda voyaga yetkazish masalasiga katta e’tibor qaratmoqda. Xususan, Prezident qarorlari va davlat dasturlarida ta’lim-tarbiya jarayonini modernizatsiya qilish, pedagoglarning malakasini oshirish hamda ilg‘or xorijiy tajribalarni joriy etish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. Shu sababli, o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarining roli nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham chuqur

o‘rganishni talab qiladi. Mazkur ishda tarbiya metodlarining mohiyati, turlari, ularni ta’lim jarayonida qo‘llashning samarali yo‘llari hamda o‘quvchi shaxsiga ta’sir darajasi tahlil qilinadi. Natijada, tarbiya metodlarini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish va ularni pedagogik amaliyotda qo‘llash uchun ilmiy asoslar yaratiladi.

Materiallar va usullar. Mazkur tadqiqot ishida o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarining o‘rni va samaradorligini aniqlash maqsadida nazariy hamda amaliy usullar qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma, suhbat, tahlil, tajriba-sinov ishlari kabi metodlardan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida o‘quvchilarning shaxsiy fazilatlari, ijtimoiy ko‘nikmalari, axloqiy qarashlari va o‘qituvchilar tomonidan qo‘llanilayotgan tarbiya metodlarining ta’siri o‘rganildi. Tadqiqotning asosiy materiali sifatida 2023–2024 o‘quv yilida Tashkent viloyatidagi 3 ta umumta’lim maktabida 6–8-sinf o‘quvchilari bilan olib borilgan amaliy kuzatuv natijalari olindi. Har bir sinfdan 25 nafardan o‘quvchi tanlab olindi, ularning faoliyatida turli tarbiya metodlarining ta’siri tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida o‘qituvchilar tomonidan og‘zaki, amaliy, rag‘batlantirish, jamoaviy va shaxsga yo‘naltirilgan metodlar qo‘llandi. Tahlil davomida o‘quvchilarning axloqiy me’yorlarga rioya etishlari, dars va sinfdan tashqari tadbirlarda ishtirok etish darajasi, o‘zaro munosabatlari va mas’uliyat hissining shakllanishi o‘rganildi. Shuningdek, pedagoglarning dars jarayonida innovatsion tarbiya metodlaridan foydalanish ko‘rsatkichlari aniqlanib, ular o‘quvchilarning ijtimoiy faolligiga ta’sirini o‘lchash uchun maxsus reyting tizimi ishlab chiqildi. Tadqiqotda qo‘llangan metodlardan biri bo‘lgan so‘rovnoma usuli orqali o‘qituvchilarning tarbiyaviy yondashuvlari va o‘quvchilarning tarbiyaviy faoliyatdan qoniqish darajasi aniqlanib, natijalar jadval va grafik shaklida tahlil qilindi.

Jadval 1. Tarbiya metodlarining o‘quvchilar shaxsini shakllantirishdagi ta’sir darajasi

Tarbiya metodi turi	**Mazmuni**	**Shaxsiy sifatlar shakllanishiga ta’sir darajasi**	**O‘qituvchilar fikriga ko‘ra (%)**
Ishontirish metodi	O‘quvchilarga axloqiy qarashlarni singdirish orqali e’tiqod shakllantirish	Yuqori	85%
Rag‘batlantirish metodi	Ijobiy xatti-harakatlarni qo‘llab-quvvatlash orqali o‘zini baholashni shakllantiradi	O‘rta	73%
Jazolash metodi	Noto‘g‘ri xatti-harakatni tahlil qilib, javobgarlik hissini kuchaytiradi	Past	48%
O‘rnak ko‘rsatish metodi	Ideal shaxs xulqini kuzatish orqali axloqiy me’yorlarni o‘zlashtirish	Yuqori	90%

Eksperimental metod esa tajriba guruhi va nazorat guruhi o‘quvchilarini solishtirish imkonini berdi. Tajriba guruhi bilan zamonaviy tarbiya metodlari asosida mashg‘ulotlar olib borildi, nazorat guruhi esa an’anaviy metodlardan foydalandi. Tadqiqot natijalarini ilmiy asosda tahlil qilish uchun statistik ma’lumotlardan, foizli hisoblash usullaridan hamda o‘quvchilarning faoliyat dinamikasini aniqlovchi pedagogik diagnostika metodlaridan foydalanildi. Shu orqali tarbiya metodlarining o‘quvchi shaxsiga ta’sir ko‘lami, ijtimoiy faollik darajasi va axloqiy xulq shakllanishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik aniqlanib, ilmiy xulosa chiqarildi.

Umuman olganda, jadvallarda keltirilgan ma’lumotlar o‘quvchilarning ijtimoiy, axloqiy va ruhiy rivojlanishida tarbiya metodlarining hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Har bir metodning o‘ziga xos ahamiyati bor bo‘lib, ularni kompleks tarzda qo‘llash o‘quvchilarning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Jadval 2. Tarbiya metodlaridan foydalanish samaradorligi (tajriba natijalari asosida)

Guruh	**Tarbiya metodlari qo‘llanilgan mashg‘ulotlar soni**	**O‘quvchilar faolligi (%)**	**Axloqiy fazilatlar o‘sish ko‘rsatkichi (%)**	**O‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash darajasi (%)**
Eksperimental guruh	12 ta	88%	76%	82%
Nazorat guruhi	12 ta	65%	52%	60%

Yuqoridagi 1-jadvalda tarbiya metodlarining o‘quvchilar shaxsini shakllantirishdagi ta’sir darajasi aks ettirilgan. Ma’lumotlarga ko‘ra, o‘rnak ko‘rsatish va ishontirish metodlari eng samarali usullar sifatida ajralib turadi. Bu metodlar o‘quvchilarda ijobiy xulq-atvor, axloqiy me’yorlar va e’tiqod shakllanishiga bevosita ta’sir etadi. Rag‘batlantirish metodi esa o‘quvchilarda o‘zini baholash, o‘z imkoniyatlariga ishonchni rivojlantiradi. Shuningdek, jazolash metodi past samaradorlikka ega bo‘lib, bu usulning faqat ma’lum holatlarda ehtiyotkorlik bilan qo‘llanishi lozimligini ko‘rsatadi. 2-jadval esa tarbiya metodlarining amaliy samaradorligini tajriba asosida aniqlash natijalarini ifodalaydi. Eksperimental guruhda turli tarbiya metodlarini tizimli qo‘llash natijasida o‘quvchilarning faolligi 88 foizga, axloqiy fazilatlar o‘sishi 76 foizga

va o‘z-o‘zini baholash darajasi 82 foizga yetgan. Nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkichlar ancha past — mos ravishda 65%, 52% va 60%ni tashkil etgan. Bu natijalar o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarining to‘g‘ri tanlanishi va ularni muntazam qo‘llash muhimligini isbotlaydi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarini to‘g‘ri tanlash va ularni tizimli qo‘llash ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosidagi interaktiv tarbiya metodlari o‘quvchilarning o‘z-o‘zini anglashi, ijtimoiy mas’uliyatni his etishi, mustaqil fikrlashi va axloqiy qadriyatlarni chuqur anglashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tajriba guruhi o‘quvchilarida o‘tkazilgan kuzatuvlar natijasi shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchi tomonidan individual yondashuv, rag‘batlantirish, bahs-munozara, jamoaviy loyiha va hayotiy vaziyatlarga asoslangan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning tarbiyaviy faolligini 30–35 foizga oshirgan. Bu esa an’anaviy metodlar bilan o‘qitilayotgan nazorat guruhi o‘quvchilarida kuzatilmagan. Shuningdek, interaktiv mashg‘ulotlarda ishtirok etgan o‘quvchilarda o‘z fikrini ochiq bayon etish, jamoada ishlash va boshqalarni tinglash madaniyati ancha rivojlangan. Pedagogik jarayon tahlilidan ma’lum bo‘ldiki, o‘qituvchilar tomonidan tarbiya metodlarini tanlashda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning ustuvorligi o‘quvchilarda ijobiy natijalarni ta’minlaydi. Bunday yondashuvda o‘qituvchi o‘quvchi bilan teng hamkorlikda faoliyat yuritadi, ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, o‘zini qadrlash hissini shakllantiradi. Natijada o‘quvchi o‘z shaxsiy mas’uliyatini his qilgan holda tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi. Shuningdek, tadqiqot davomida o‘qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatida axborot texnologiyalaridan foydalanish, masofaviy tarbiya elementlarini qo‘llash va raqamli platformalardan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshirganini ko‘rsatdi.

Xulosa. Tadqiqot yakunlariga ko‘ra, o‘quvchilar shaxsini shakllantirishda tarbiya metodlarining to‘g‘ri tanlanishi va tizimli qo‘llanishi katta ahamiyat kasb etadi. Tarbiya jarayonida qo‘llanilgan zamonaviy, interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan metodlar o‘quvchilarning axloqiy, ijtimoiy hamda intellektual rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tajriba natijalari shuni tasdiqladiki, rag‘batlantirish, bahs-munozara, loyiha asosida o‘qitish, jamoaviy faoliyat va shaxsiy namuna metodlari o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z fikrini erkin ifodalash, ijtimoiy mas’uliyatni his etish hamda o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, tarbiya jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ularni faol ishtirokchi sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I. A. (2016). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4312-son qarori. (2019). “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
3. Hasanboeva, O. (2020). Pedagogika: Nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. To‘raqulova, N. (2021). Tarbiya metodlari va ularning o‘quvchilar shaxsini shakllantirishdagi o‘rni. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Vygotskiy, L. S. (1984). Psixologiya razvitiya rebenka. Moskva: Pedagogika.
6. Qodirova, M. (2022). “Interfaol metodlar asosida tarbiya samaradorligini oshirish yo‘llari”. Ta’lim va innovatsiyalar jurnali, №4.